

Шоля Р. І.

здобувач кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету

Sholya Ruslana

Applicant of the International Economic Relations Faculty of
Uzhhorod National University

ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто підприємництво як інструмент державного регулювання окремих економічних процесів. Наголошено на значимості соціальних аспектів розвитку підприємництва в Україні. Проаналізовано розвиток підприємництва за 2010–2017 рр. Здійснено аналіз динамічних змін у розвитку підприємництва в розрізі підприємств та фізичних осіб – підприємців. Розглянуто, проаналізовано кількісні дані Державної служби статистики України, що ілюструють розподіл суб'єктів українського підприємництва за розмірами, видами економічної діяльності, обсягами реалізованої продукції, різновидами робіт та послуг, фінансовими результатами підприємницької діяльності. Акцентовано увагу на проблемі відсутності стимулів до офіційного працевлаштування у сфері підприємницької діяльності в Україні, що потребує дієвих кроків з боку органів державної влади.

Ключові слова: підприємництво, суб'єкт господарювання, фізична особа – підприємець, підприємство, кількість зайнятих працівників.

Вступ та постановка проблеми. Нині підприємництво є одним з рушіїв економічного розвитку країни, адже сприяє врегулюванню ситуації із зайнятністю та безробіттям, добробутом населення, сприяє розвитку конкурентного середовища, виходу країни на зовнішні ринки. Така роль актуалізує питання постійного оновлення підходів до його розвитку відповідно до потреб сьогодення, а саме вивчення стану, проблем, потреб та вжиття необхідних заходів для створення сприятливого середовища функціонування підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні вивченням питань розвитку підприємництва активно займалися такі дослідники, як З. Варналій, Г. Геєць, О. Грачова, В. Зубов, С. Іванюта, А. Косих, С. Реверчук, Н. Романенко, Л. Романова. Причому глибинному аналізу підлягають як теоретичні аспекти дослідження, так і можливості практичного використання інноваційних підходів до розвитку підприємницької активності.

Метою роботи є аналіз сучасного стану розвитку підприємництва в Україні загалом та динаміки змін, що мали місце за 2010–2017 рр.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України (ГКУ) підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, здійснювана на власний ризик господарська діяльність, що провадиться суб'єктами господарювання (підприємцями) задля досягнення економічних та соціальних результатів і одержання прибутку [2].

Підприємництво в Україні здійснюється на основі таких засад:

- вільний вибір підприємцем виду підприємницької діяльності;
- самостійне формування програми діяльності, вибір постачальників та споживачів продукції, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежене законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- вільне найняття підприємцем працівників;
- комерційний розрахунок та власний комерційний ризик;
- вільне розпорядження прибутком;
- самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд [2].

Такі засади формують базис ведення підприємницької діяльності як в Україні, так і за її межами. Розвиток українського підприємництва характеризується динамічністю змін як в кількісному, так і в якісному аспектах у розрізі як фізичних осіб – підприємців, так і підприємств, законодавче визначення яких подане у Господарському кодексі України. Відповідно до ст. 55 ГКУ фізичні особи – підприємці як суб'єкти господарювання – це громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. У ст. 62 визначено, що підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності [2].

Зміну кількості суб'єктів господарювання в країні після 2010 р. показано в табл. 1.

Загалом у загальнодержавному показнику, як видно з табл. 1, переважають фізичні особи – підприємці, частка яких перевищує 81%. Тільки у 2013 р. цей показник знизився до 77,2%, що часто пов'язують з економіко-політичними процесами 2013 р. в Україні, що, безперечно, торкнулося сфери підприємництва. Важливо зауважити, що індикатором розвитку підприємництва є показник кількості суб'єктів на 10 тис. осіб. Якщо у 2010 р. він становив 83 одиниці, то у 2017 р. – 80 одиниць (зменшення на 3,7%). Кількість ФОП на 10 тис. осіб за цей період також знизилася, а саме з 394 до 345 одиниць (зниження на 12,4%).

З огляду на потенціал природних, географічних, людських, матеріальних (капітальних), фінансових ресурсів, якими володіє Україна, а також різні зв'язки держави, зокрема зовнішньоекономічні, доцільно було б вважати, що вони є тими умовами, які формують сприятливе підприємницьке середовище, що дає можливість розвиватися як великому, так і малому бізнесу. Статистичні дані Державної служби статистики України (рис. 1) вказують на те, що більшість суб'єктів підприємництва складають суб'єкти малого підприємництва, зокрема мікропідприємництва.

Динаміка кількості суб'єктів господарювання України у 2010–2017 рр. [4, с. 18]

Показник	2010 р.	2013 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Динаміка 2017 р. та 2010 р. (% , +/-)
<i>Суб'єкти господарювання</i>						
Усього, одиниць	2 183 928	1 722 070	1 974 318	1 865 530	1 805 059	82,65
<i>Підприємства</i>						
Усього, одиниць	378 810	393 327	343 440	306 369	338 256	89,29
Відсоток до загальної кількості	17,3	22,8	17,4	16,4	18,7	1,40
<i>Фізичні особи – підприємці</i>						
Усього, одиниць	1 805 118	1 328 743	1 630 878	1 559 161	1 466 803	81,26
Відсоток до загальної кількості	82,7	77,2	82,6	83,6	81,3	-1,40

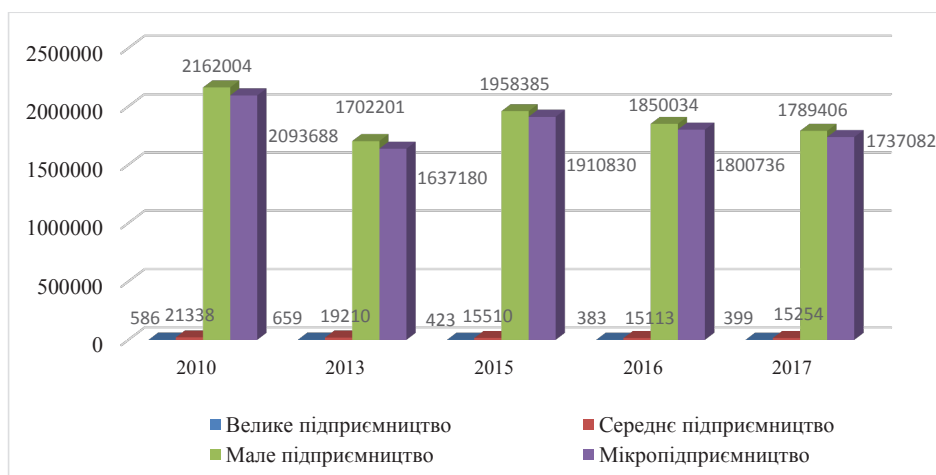

Рис. 1. Розподіл кількості суб'єктів підприємництва в Україні за розмірами у 2010–2017 рр. [3, с. 19]

Джерело: дані по суб'єктах малого підприємництва подані з урахуванням даних кількості мікропідприємств

На рис. 1 чітко видно значне переважання малого підприємництва та мікропідприємництва. Протягом аналізованого періоду кількість суб'єктів підприємництва знизилася за всіма групами. У сфері великого підприємництва зниження відбулося на 31,91%, у сфері середнього підприємництва – на 28,51%, у сфері малих підприємств – на 17,23%, тоді як у сфері мікропідприємництва зниження досягло 17,03%. Кількісне зниження суб'єктів великого та середнього підприємництва пов'язане з наслідками ведення АТО та процесом тимчасової окупації східних областей України, де вони були найбільше сконцентровані, а також із загостренням економічних проблем, що також частково пов'язані з військовими діями. Тоді найчастіше спостерігається подрібнення середніх підприємств, а також їх «перелив» до групи малого підприємництва, чого в Україні у цьому разі не відбулося, оскільки в ній також має місце скорочення їх чисельності. Це вказує на те, що для малих підприємств та мікропідприємств за аналізований період не створено сприятливіших умов для ведення підприємницької діяльності, що не дало їм можливості скористатися своїми перевагами та диверсифікувати свою діяльність.

Слід зауважити, що у сфері великого підприємництва функціонують тільки юридичні особи, оскільки, відповідно до Господарського кодексу України, фізичні особи – підприємці не можуть бути суб'єктами великого підприємництва. Відповідно до даних Державної служби статистики у сфері середнього підприємництва переважають юридичні особи, частка яких становить близько 98%,

тоді як у сфері малого підприємництва (зокрема, мікропідприємства) переважають фізичні особи – підприємці, частка яких становить близько 83%.

Важливо звернути увагу на розподіл суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (табл. 2).

Як видно з табл. 2, найбільшою мірою підприємства сконцентровані у сферах оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (близько 30%); сільського господарства (близько 13%); промисловості (12%); операцій з нерухомим майном, будівництва (близько 10%). Водночас найменшою мірою вони зосереджені у сферах освіти, мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (близько 0,6%), фінансової та страхової діяльності (1,2%), охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (1,25%), тимчасового розміщування та організації харчування (близько 2,5%).

До першої п'ятірки видів економічної діяльності, де найбільшою мірою зосереджена діяльність фізичних осіб – підприємців, належать оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (60%); інформація та телекомунікації (5–9%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (5–7%); промисловість (5%); професійна, наукова та технічна діяльність (4–6%). Слід акцентувати увагу на значному розриві між першою та другою позиціями. Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів як види економічної діяльності мають безперечну першість, що обумовлене прагненням швидкого повернення вкладених коштів та отримання прибутку. Підпри-

Таблиця 2

Розподіл суб'єктів господарювання України за видами економічної діяльності у 2010 р., 2013 р. та 2017 р., %

Вид економічної діяльності	Рік	Підприємства	Фізичні особи – підприємці
<i>Усього в Україні</i>	2010	100	100
	2013	100	100
	2017	100	100
Сільське, лісове та рибне господарство	2010	13,38	1,64
	2013	12,67	1,60
	2017	14,82	1,81
Промисловість	2010	12,63	5,77
	2013	12,49	5,43
	2017	12,42	5,58
Будівництво	2010	10,09	2,05
	2013	9,20	1,26
	2017	8,12	1,55
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	2010	29,08	60,23
	2013	28,07	58,72
	2017	26,47	51,01
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2010	3,59	7,33
	2013	4,27	5,69
	2017	4,51	5,49
Тимчасове розміщування й організація харчування	2010	2,58	2,23
	2013	2,57	3,16
	2017	2,15	3,43
Інформація та телекомунікації	2010	3,48	2,37
	2013	3,78	5,38
	2017	3,97	9,10
Фінансова та страхова діяльність	2010	1,51	0,48
	2013	1,27	0,46
	2017	1,18	0,42
Операції з нерухомим майном	2010	7,29	1,26
	2013	8,92	4,29
	2017	10,07	3,85
Професійна, наукова та технічна діяльність	2010	8,50	4,90
	2013	8,63	4,75
	2017	8,11	6,42
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2010	4,23	3,13
	2013	4,44	1,71
	2017	4,71	2,09
Освіта	2010	0,65	0,46
	2013	0,60	0,46
	2017	0,62	0,65
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2010	1,24	0,75
	2013	1,25	0,99
	2017	1,27	1,21
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2010	0,55	0,54
	2013	0,60	0,70
	2017	0,57	0,76
Надання інших видів послуг	2010	1,23	6,84
	2013	1,23	5,42
	2017	1,01	6,62

Джерело: розраховано автором на основі джерела [4, с. 19–20]

Обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами господарювання України у 2010–2017 рр., млн. грн. [3, с. 23]

Обсяги	2010 р.	2013 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. до 2010 р., %
<i>Усього, млн. грн.</i>	<i>3 968 604,8</i>	<i>4 795 110,5</i>	<i>6 222 266,2</i>	<i>7 538 286,2</i>	<i>9 364 421,4</i>	<i>235,96</i>
<i>Суб'єкти великого підприємництва</i>						
Підприємства	1 401 596,8	1 717 391,3	2 053 189,5	2 391 454,3	2 929 516,6	209,01
<i>Суб'єкти середнього підприємництва</i>						
Підприємства	1 396 364,3	1 662 565,2	2 168 764,8	2 668 695,7	3 296 417,9	236,07
Фізичні особи – підприємці	19 487,5	20 778,9	15 612,0	14 607,8	18 538,2	95,13
<i>Суб'єкти малого підприємництва</i>						
Підприємства	568 267,1	670 258,5	937 112,8	1 177 385,2	1 482 000,7	260,79
Фізичні особи – підприємці	210 930,7	263 459,2	381 861,3	474 596,8	585 798,5	277,72
<i>зокрема, суб'єкти мікропідприємництва</i>						
Підприємства	181 903,1	216 111,4	307 450,0	361 784,0	497 777,1	273,65
Фізичні особи – підприємці	190 055,3	244 546,0	358 275,8	449 762,4	554 372,4	291,69

смієць бажає отримати гарантовану винагороду, для чого перш за все потребує стабільних прозорих та зрозумілих правил гри. В умовах сьогодення в Україні спостерігаються кризові процеси у сфері регулювання підприємницької діяльності, державного управління, а також зафіксована загальна економічна та політична нестабільність, що не дає змогу підприємцю підвищити обсяги вкладень та будувати середньо- й довгострокові плани на перспективу.

За 2010–2017 рр. у 2,3 рази зросли обсяги реалізації продукції (робіт, послуг) суб'єктами господарювання України. Зростання у 2–3 рази відбулося на підприємствах великого, середнього й малого бізнесу, включаючи фізичних осіб – підприємців малого підприємництва та мікропідприємництва, тоді як ФОП середнього підприємництва становлять єдину групу, де цей показник у 2017 р. не досяг рівня 2010 р. (табл. 3).

Основною метою ведення підприємницької діяльності є отримання прибутку та його максимізація. Постійний моніторинг фінансових результатів діяльності підприємств сприяє вчасному реагуванню та підвищенню ефективності їх діяльності, оптимізації використання ресурсного та управлінського потенціалів. Співвідношення отриманих прибутків та збитків підприємствами України у 2010–2017 рр. показано на рис. 2.

Як відомо, однією з важливих функцій підприємництва є соціальна, зокрема вплив на добробут населення шляхом створення робочих місць. Підприємництво є важливим інструментом вирішення питання зайнятості у державі та регіонах. Як засвідчують дані рис. 3, близько 50% зайнятих працівників в Україні зайняті підприємництвом. Водночас їх частка, яка у 2017 р. становила 53,16%, знизилась до 50,4% у 2010 р.

Важливою проблемою в Україні є те, що відсутні стимули до офіційного працевлаштування найманих працівників. Часто умови створені таким чином, що підприємцям не вигідно офіційно збільшувати їх кількість, а заробітну плату вони сплачують «у конвертах». Згідно з підрахунками Пенсійного фонду України його збитки від тіншової зайнятості у 2017 р. склали 30 мільярдів гривень, а частка нелегально працевлаштованих у країні сягала 23,1%. Згідно з даними Державної служби статистики без оформлення трудових відносин працює майже кожен третій працівник, або близько 3,7 млн. осіб. Найпроблемнішою є сфера сільського господарства, в якій у «тіні» працюють близько 43% робітників. Для порівняння, у торгівлі та будівництві, що посідають друге та третє місця, цей показник складає близько 20% та 16% відповідно [1]. Це питання не тільки стосується недо-

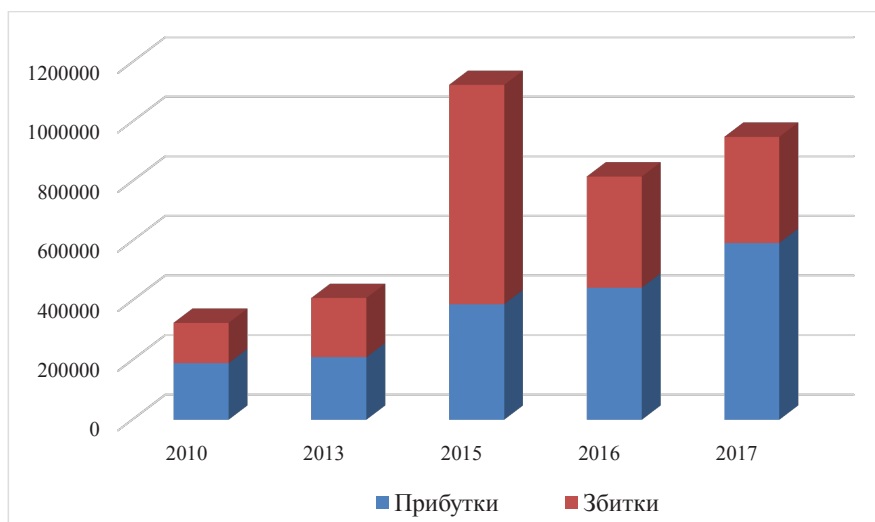

Рис. 2. Обсяги прибутків та збитків (до оподаткування) підприємств України у 2010–2017 рр. [4, с. 70]

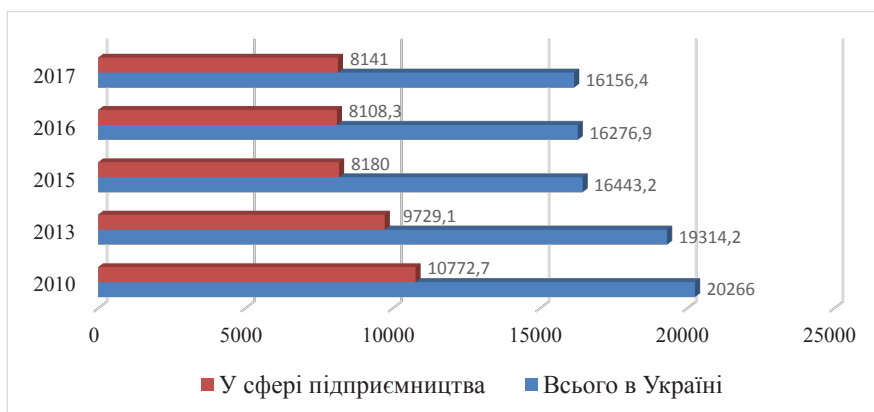

Рис. 3. Кількість зайнятих працівників в Україні загалом та у сфері підприємництва у 2010–2017 рр., тис. осіб [4, с. 19; 5]

отримання державою коштів, але й заважає створенню конкурентних умов у сфері підприємництва. Окремі кроки для врегулювання ситуації зроблені, зокрема розроблені штрафи відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2018 р., але існує думка про те, що їх метою є збільшення надходжень до Пенсійного фонду [1]. Розвиток підприємництва потребує постійного контролю середовища їх функціонування з боку органів влади, незважаючи на ринкове регулювання окремих моментів. У країні в принципі культивуються питання полегшення започаткування власної справи, спрощення системи надання послуг, дозвоільних процедур у сфері господарської діяльності. Створення належних умов розвитку є можливим тільки на основі розуміння проблем, стримуючих розвиток, забезпечення

сприятливих умов, що можуть допомогти реалізувати можливості для покращення діяльності бізнесу та відповідним чином активізувати його.

Висновки. Аналіз розвитку підприємництва за 2010–2017 рр. показав тенденції та динаміку змін, які продиктовані як умовами економічного та політичного розвитку України як суб'єкта економічних відносин, так і чинниками військових дій в Україні. Сьогодні постає необхідність поглибленого та постійного моніторингу поточного стану й визначення перспектив, але при цьому актуалізується врахування нових вимог щодо розвитку, диверсифікації видів діяльності, нових викликів внутрішнього та зовнішнього ринків, уподобань населення як стосовно споживачів результатів підприємницької діяльності, так і стосовно потенційних підприємців.

Список використаних джерел:

1. Голубов О. Полювання на зарплати в конвертах: чи поборе уряд України тіньову зайнятість. URL: <https://www.dw.com/uk> (дата звернення: 25.02.2019).
2. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 20.05.2019).
3. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2017 р. : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 343 с.
4. Діяльність суб'єктів господарювання за 2017 р. : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 145 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.05.2019).

ДИНАМИКА И СТРУКТУРА РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье рассмотрено предпринимательство как инструмент государственного регулирования отдельных экономических процессов. Сделан акцент на значимости социальных аспектов развития предпринимательства в Украине. Проанализировано развитие предпринимательства за 2010–2017 гг. Проведен анализ динамических изменений в развитии предпринимательства в разрезе предприятий и физических лиц – предпринимателей. Рассмотрены, проанализированы количественные данные Государственной службы статистики Украины, которые иллюстрируют распределение субъектов украинского предпринимательства по размерам, видам экономической деятельности, объемам реализованной продукции, разновидностям работ и услуг, финансовым результатам предпринимательской деятельности. Акцентируется внимание на проблеме отсутствия стимулов к официальному трудоустройству в сфере предпринимательской деятельности в Украине, что требует действенных шагов со стороны органов государственной власти.

Ключевые слова: предпринимательство, субъект хозяйствования, физическое лицо – предприниматель, предприятие, количество занятых работников.

DYNAMICS AND STRUCTURE OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary. Entrepreneurship as an instrument of state individual economic processes regulation, which helps to influence the situation with employment and unemployment, welfare of the population, promotes the development of the competitive environment, the country's presence on the foreign markets has been considered in the article. The author's attention has been paid to the importance of social aspects of entrepreneurship development in Ukraine. It has been stated that the principles of entrepreneurship, as defined in the Commercial Code of Ukraine, form the basis for conducting entrepreneurial activities in Ukraine and abroad. The development of entrepreneurship for the period of 2010–2017 has been analyzed in the article. The analysis of the dynamic changes in the development of entrepreneurship in the context of enterprises and individuals-entrepreneurs has been conducted. The quantitative data of the State Statistics Service of Ukraine, illustrating the distribution of subjects of Ukrainian entrepreneurship by size, types of economic activity, volumes of sold products, works and services, and financial results of entrepreneurial activity have been considered and analyzed. Among the subjects of entrepreneurship the largest number of them is subjects of small business. Mostly enterprises of Ukraine are concentrated in the sphere of wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles, agriculture, industry, real estate operations, construction. The smallest number of them is in the sphere of education, arts, sports, entertainment and recreation, financial and insurance activities, health care and social assistance, temporary placement and nutrition. Wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles is the type of economic activity; individuals-entrepreneurs are mostly engaged in. It is important to monitor the financial performance of enterprises continuously. It promotes response and the efficiency of their activities increase, optimizing the use of resources and management potential. The author focuses on the lack of incentives for official employment in the field of entrepreneurship in Ukraine. This leads to a lack of state funding and prevents the creation of competitive conditions in the field of entrepreneurship, and therefore requires effective steps by public authorities.

Key words: entrepreneurship, business entity, individual entrepreneur, enterprise, number of employees.

УДК 336.745